

FÉNYES CSONGOR: LEHETSÉGES ÁTRENDEZŐDÉSEK A POLITIKAI SZOCIALIZÁCIÓS SZÍNTEREK KÖZÖTT? MOMENTUMBAN VÉGZETT INTERJÚS KUTATÁSOK TANULSÁGAI

DOI: 10.56965/2024.1.Fenyves

Témamegjelölés

Évtizedes trendek szerint amikor fiatalok politikai neveléséről, vagyis politikai szocializációjával foglalkozó kutatások gondolatai megszületnek és a vizsgálatok készülnek, a legtöbb kortárs nemzetközi és hazai kutató jellemzően egy-egy politikai szocializációt segítő szintér, ágens szerepére koncentrálnak a munkája során. Míg a téma első iskoláihoz (pl. Michigani, Columbian) tartozó kutatói jellemzően a gyermekek családon belüli szocializációját vizsgálták, addig a nyolcvanas, kilencvenes évek során mind több politikai neveléssel foglalkozó nemzetközi és magyar ifjúságkutató fordult az iskola, később a kortárs csoportok és az egyéb szocializációs szinterek feltárása felé.

Ahogy Sebestyén megjegyzi¹, meglepően kevés kutatás foglalkozik a fiatalok pártokba vezető utak megértésével, politikai szocializációs aspektusból. A kutatóknak abban igaz van, hogy amikor egyes mozgalmak és pártok tagságát vizsgáljuk – illeszkedve a nemzetközi trendekhez² – mi magyar kutatók talán túlságosan is támaszkodunk a nagy mintás kutatásokból származó leíró eredményekre és jóval kevesebb figyelmet fordítunk az egyéni életutak feltárására, a pontos mintázatok megértésére. Ezen aspektusból történő vizsgálatok elmulasztásával csupán felületes képünk van arról, hogy mi vajon mi vezet el egy 18–29 éves magyar fiatal el ma oda, hogy csatlakozzon egy politikai formációhoz. Pontosan ezért, jelen elemzésben arra fókuszálok, hogy politikai szocializációs nézőpontból betekintést nyújtsak egy párthoz vezető út sajátosságairól a Momentum Mozgalom példáján. A dolgozatban egy a párt tagságában végzett online interjú kutatás eredményeit mutatom be. Újdonsága a dolgozatnak abban rejlik, hogy míg korábban az egyes szocializációért felelős szinterek és szereplők hatásával részletekbe menően foglalkoztam a párt tagjainak körében³, ezúttal a csatlakozás előtti szocializációs életszakaszok leírására koncentrálok. Az elemzés fő kérdése az, hogy a párthoz és/vagy annak ifjúságiszervezetéhez való csatlakozás előtt milyen politikai szocializációs utat tettek meg Momentumban aktív fiatalok. Vajon tudjuk-e és ha igen, milyen szocializációs állomásokra tudjuk osztani ezen politikai szocializációs utakat? És vajon milyen politikai szocializációért felelős szinterek és szereplők jelennek meg az egyes életszakaszok alatt? A kérdések megválaszolása mellett arra is kitérek, hogy vannak-e és ha igen milyen eltérések tapasztalhatók a Momentumban politizáló férfiak és nők politikai szocializációjában, mielőtt csatlakoztak a politikai közösséghez.

Szakirodalmi áttekintés

A szocializáció a társadalmi együttéléshez szükséges ismeretek, értékek, emóciók, és viselkedésformák, szociális kompetenciák kialakulásának és azok elsajátításának és belsővé tételének a folyamata, amely során az egyén aktív közösségi életre alkalmas társadalmi emberré és egyben autonóm személyiséggé válik⁴. A szocializáció alanya a folyamat során beilleszkedik

¹ Sebestyén 2021.

² Cross és Young (2008) szerint növeli annak az esélyét egy fiatal bármikor csatlakozik egy párthoz, ha valamelyik szülője is viselt valaha párttagságot. Bruter és Harrison (2009) azt írják, hogy a fiatalok az inspirációt a családból merítik. Riberio (2015) kutatásában bizonyítja, hogy magasabb státuszú egyének alkotják a brazil pártok tagságát.

³ Erről bővebben: Fényes 2023 és 2024.

⁴ Szabó 2012.

a társadalomba, miközben a közösségi élet gyakorlásához szükséges normákat, értékeket sajátít el⁵. A politikai szocializáció a szociális tanulás szerves része, melynek során az egyén megismerkedik a különböző politikai intézményeivel, kialakítja a politikai attitűdjeit és a viselkedési formáit⁶. A folyamat során szocializáció alanya politikai lényé, a politika adott intézményrendszerében való eligazodásra és részvételre képes személlyé válik⁷. A politikai szocializációs út alatt az alannak formálódik a politikai vilásképe, elsajátít különböző viselkedési mintákat, attitűdöket és cselekvési formákat, amiket szociális szereplők közvetítenek számára⁸. A politikai szocializáció egy (in)formális tanulási folyamat, amelyet szinte minden állampolgár megtapasztal az élete során a családdal, barátokkal, kollégákkal stb. való interakció következtében⁹. Ez alatt alakulnak ki az egyén állampolgári sajátosságai (pl. állampolgári viselkedésformák, politikai preferenciák), formálódik a politika világához való viszonya, a politikai értékei- és a kultúrája folyamatosan fejlődik.¹⁰ A politikai szocializáció alatt alakulnak ki az egyén állampolgári viselkedésformák, valamint újratermelődik az állampolgári kultúra¹¹. Almond és Verba szavaival élve¹² a szocializáció alanya megtanulja a saját és a környezetének érdekeit kifejezni, képviselni és érvényre juttatni, továbbá ekkor sajátítja el az együttélés közéleti szerepeit, magatartásformáit; így válik a közösségének politizáló, közéleti részvételre, szerepvállalásra, politizálásra képes polgárává. A szocializáció interaktív jellegéből adódva a politikai szocializációs hatások más-más szintereken, különböző szereplők közvetítésével jutnak el a szocializáció alanyához, vagyis egy többirányú folyamat, mely során a tervezett hatások mellett, egyéb – sokszor rendkívül nehezen mérhető – látens hatások, előre nem szándékolt mechanizmusok is fontos szerepet tölthetnek be¹³.

Azon szereplőket, melyeknek kulcsfontosságú szerepük lehet az egyén politikai énjének formálásában és állampolgári kompetenciáinak kialakításában, politikai szocializációs szintereknek, nevezzük¹⁴. A fő szinterei között szokás emlegetni a családot, az iskolát (később a munkahelyet), a kortárs csoportokat, valamint a tömegmédiát¹⁵. Dekker és munkatársai szerint¹⁶ újabb és újabb szinterek jelennek meg a politikai szocializációban. Az kutatók szerint a technológia, a társadalmi nem, a vallás, a különböző életciklusok és generációs hovatartozás épp úgy betölthetnek politikai szocializációs funkciót, mint az iskola, a család intézménye, vagy a közösségi média¹⁷.

A politikával, a kormányzással és a politikai vezetéssel kapcsolatos értékek és meggyőződések kialakulása a gyermekkorban elkezdődik, mely egy egész életen át tartó folyamat¹⁸. A politikai neveléssel foglalkozó kutatók jellemzően adottnak vették a szocializációs folyamatát, irányát és annak lehetséges szintereit. Számos kutatást olvashatunk arról például, hogy a gyermekkorban végbement politikai szocializációs folyamatok egycsatornásak, melyeket legtöbbször a család dominál¹⁹. A családi szocializáció a későbbi politikai nézetekre, a pártidentifikációs folyamatokra, sőt akár a felnőtt politikai részvételre és

⁵ Engler 2020.

⁶ Hess – Torney 1967.

⁷ Szabó 2001.

⁸ Szabó – Falus 2000.

⁹ Bos et al. 2021.

¹⁰ Owen 2008.

¹¹ Sik 2010.

¹² Almond – Verba 1963.

¹³ Stumpf 1994.

¹⁴ Owen 2008.

¹⁵ Nagy 2013.

¹⁶ Dekkers et al. 2020.

¹⁷ Neundorf – Smets 2017.

¹⁸ Bos et al. 2021.

¹⁹ Beck – Jennings 1991.

cselekvésekre is markáns hatást tud gyakorolni²⁰. A családban folytatott politikai tartalmú beszélgetések gyakorisága fokozza annak az esélyét, hogy a fiatal a későbbiek során maga is aktívabban politizáljon, a beszélgetésorientált, két irányú (nevelőszülő és gyerekek közötti) beszédmód növeli a gyermek politikai érdeklődésének kialakulását és sikeresen bővíti a politikai ismeretek tárházát²¹. Míg az (nevelő)apák a pártidentifikációra hatnak nagyobb eséllyel²², addig az (nevelő)anyák az érdeklődés kialakításában játszhatnak kulcsfontosságú szerepet²³. Jennings és munkatársai kimutatták²⁴, hogy a szülő és a gyermek politikai attitűdjei között fokozatosan gyengül a korrelációs együttható, vagyis az politikai egyetértés mértéke csökken a (nevelő)szülők és a gyermek között az idő múlásával.

A gyermekek és a serdülők az oktatási intézményekben ismerkednek meg a politikai élettel, intézményeivel, annak szereplőivel és funkcióival. Az iskolai szintéren ért politikai szocializáció kiváltképp a politikai érdeklődésre, tudásra és kritikai látásmódra kialakulására is komoly hatást tud gyakorolni²⁵. Az iskolában a diákok alapvető állampolgári ismereteket, politikai magatartással és érdekérvényesítéssel kapcsolatos mintákat is elsajátíthatnak a formális oktatás során²⁶. A nyitott osztálytermi légkör, a közéleti-társadalmi témájú órai osztálybeszélgetések megléte, vagy éppen az iskolákban működő a diákönkormányzatok mind-mind pozitívan befolyásolhatja az egyének politikai szocializációs életútját²⁷.

Az iskolai szintérré belépve fokozatosan megjelennek a kortárs csoportok is, melyek a középiskolás években a család és az iskola komoly versenytársává válnak, a későbbiekben az egyén politikai szocializációjában mind nagyobb szerepet tölthetnek be²⁸. A kortársakkal folytatott politikai témájú beszélgetések a politikai érdeklődés és a hozzá tartozó politikai készségek kialakítása mellett²⁹, a tényleges politikai cselekvést (pl. választásokon való részvétel, kisebb bevonódást igénylő politikai tiltakozási formákban való részvételi kedvet is pozitívan dinamizálhatják. A kortárs csoportban ért benyomások a kamasz- és a fiatal felnőtt kor között a legjelentősebbek, Jennings és Neimi szerint³⁰ az 14–25 év közötti időszak a legfontosabb az egyének későbbi politikai véleményének alakulása szempontjából. Connors úgy látja,³¹ hogy ebben az életszakaszban a fiatalok gyakran átveszik a kortársaik politikai nézetét, utánozzák is sokszor azokat. Campos és munkatársainak kutatása³² arra is rávilágít, hogy a kortársak hatására a fiatalok aktívabbak lehetnek választási időszakokban, többet foglalkozhatnak közéleti kérdésekkel, dinamizálhatja politikai aktivitást (pl. tüntetésen, választáson való részvétel). A kortársak emellett segíthetik a fiatalok bal-jobboldali ideológiai skálán való helymegtalálást is.

A politikai szocializációért felelős színterekre igaz, hogy egyaránt szerepet kapnak az elsődleges (politikai személyiséget formáló) és a másodlagos (politikai kompetenciákat kialakító) szocializációban, egyaránt közvetítenek direkt (politikai tartalmú) és indirekt (szerepmintákat biztosított) szocializációs hatásokat³³. A különböző szocializációs közegek csupán gondolati síkon különíthetők el, a valóságban jellemzően nem határolódnak el élesen

²⁰ Kroh – Sebl 2009, Verba et al. 2005.

²¹ Quintelier 2015, Hively – Eveland 2009.

²² van Deth et al. 2011.

²³ Shulman – DeAndrea 2014.

²⁴ Jennings et al. 2009.

²⁵ Campbell 2005, Donbavand – Hoskins 2021.

²⁶ Kalocsai 2014.

²⁷ Wanders et al. 2020, Fényes 2024.

²⁸ Szabó 2012.

²⁹ Verba et al. 1995.

³⁰ Jennings – Neimi 1974.

³¹ Connors 2020.

³² Campos et al. 2017.

³³ Szabó 2001.

egymástól, működésük a legideáltipikusabb esetben összekapcsolódnak, így a hatásokat megerősítik, de az is lehet, hogy a különböző szocializációs szinterek gyengíteni, keresztezni is képesek a másik szintér szocializációs hatását³⁴.

Interjúk lebonyolításának körülményei

Az elemzés empíriáját 32 személyes online platformon zajló interjúk kutatás empíriája adja. A kutatás mintáját a Momentum ifjúságiszervezetében és a pártban aktív fiatal (14–24 évesek) 22 tag mellett további 10 idősebb (25–34 évesek) szegmenshez tartozó fiatal alkotja. Az interjúk során 11 nő mellett 21 férfival készítettem online beszélgetéseket a Microsoft MS Teams felületén. Kihhasználva az online technika egyik előnyét, 21 valamely magyarországi – nagyobb (pl. Debrecen, Székesfehérvár) és kisebb (pl. Makó, Szentgotthárd) – településen élő momentumos mellett 11 fővárosban lakó tagot interjúvoltam meg. Az interjúk megszervezése folyamatos volt, a mintába bekerült alanyokat szűrőkérdőív segítségével rekrutáltuk a teljes terepmunka során. Az első interjút 2022 őszén, az utolsó pedig a 2024-es európai parlamenti és helyhatósági választás kampánya előtt készítettük. A kutatás mintája meghatározásakor úgy döntöttem, hogy nem kerülhet abba olyan tag, aki a beszélgetés pillanatában országgyűlési- és vagy önkormányzati, EP képviselő. Emellett olyan személyekkel sem készítettem interjút, akik a Momentum és/vagy a Momentum TizenX szervezetének élén álltak a kutatás ideje alatt. Az interjúalanyok kiválasztása- és szűrése során így végig arra törekedtem, hogy „átlagos” párt és/vagy ifjúságiszervezeti tagokkal tudjak beszélgetéseket készíteni. Olyan momentumosokkal, akik nem töltenek be a beszélgetés pillanatában semmilyen meghatározó politikai tisztséget sem a párton, sem a magyar politikai életben belül³⁵.

A beszélgetéseket ún. *path-finder* jellegű interjúzási technikával³⁶ készítjük. A technika lényege, hogy az interjú során a kérdező egy előre elkészített fájlban folyamatosan jegyzeteli az interjúalanya által elmondott történetet. A jegyzeteket folyamatosan mozgatja, elhelyezi a sablon megfelelő helyére³⁷. Az interjúer további feladata, hogy a beszélgetés alatt a vezérfonalban megfogalmazott témákkal és kérdésekkel orientálja a beszélgetés menetét, de szemben például a félig-strukturált interjúkkal, nincs egy előre eltervezett íve az interjúnak, ami alapján végig kérdezné az alanyt a megérinteni kívánt témák kapcsán. A moderátor ehelyett a párt előtti politikai szocializációs élettörténetének komponálását végig az interjúalanyára bízta.

A párthoz vezető interjú során a kérdező különböző vizualitást segítő elemek segítségével (pl. kártyalapok, különböző érzéseket megjelenítő matricák) ábrázolja és felrajzolja a kérdezett által elmondott politikai szocializációs utat. Majd – az interjú utolsó szakaszába lépve – megosztja a kérdezettel a laptopja, számítógépe képernyőjét és bemutatja neki az általa elkészített szocializációs utat. Az interjúalany ekkor lehetősége van átnézni a korábban részletesen elmondott politikai szocializáció fókuszú történetét, miközben meggyőződik róla, hogy minden információ helyesen került rögzítésre, hiba esetén korrigálja azokat. Az interjú utolsó 10–15 percében a kérdezettnek lehetősége van felidézni a saját politikai szocializációs történetet, melyet akár kiegészíthet újabb információkkal, arra is megkérheti az interjúert, hogy rendezze újra a főbb irányokat a történetében. A kérdezőnek ekkor lehetősége adódik fordulópontok, mérföldkövek és akár érzékenyebb eseményekre is visszakérdezni, valamint újrastrukturálni a kérdezett személy politikai szocializációs életútját. Egy újítása az adatfelvételi technikának, hogy – mivel nem akartam ráprojektálni a kérdezettek a

³⁴ Szabó 1991. 45. – idézi Sebestény 2021.

³⁵ Erre a kritériumra a megbízhatóbb interjúk rögzítése miatt volt szükség.

³⁶ A technikát egy multinacionális piackutatócégnél tanultam meg és szabtam a kutatásra.

³⁷ Hogy minden információ megmaradjon, az interjúkról automatikus leiratozás készült.

hagyományosnak tekintett politikai szocializációs felosztást³⁸, így ahelyett, hogy én címkéztem volna fel a pártba és/vagy annak ifjúságiszervezetébe vezető út politikai szocializációs állomásait, inkább a kérdezettre bízta azt. Az interjúk lebonyolítása során is mellőztem a különböző szocializációs szinterek kidomborítását, helyette hagytam a beszélgetőtársaimat, hogy maguk érintsék a különböző szocializációs szintereket. Az elkészült fájl bemutatásakor végül arra kértem a mintába került momentumosokat, hogy előbb maguk osszák fel fejezetekre a párthoz és/vagy az ifjúságiszervezethez vezető politikai szocializációs útjukat, majd nevezzék is el azokat. A tagok ekkor korszakhatárokat jelölhettek ki és ha úgy ítélték meg, újra is rendezhették az útjaikat.

A participációs technika rendkívül jól dinamizálta a beszélgetéseket, megkérdezett fiatalok – tapasztalataim szerint – igazán magukénak érezték az általuk megosztott történeteket. Utolsó lépésként újra is olvashatták a történetüket és az általam előre bekészített különböző érzelmeket (pl. csalódottság, motiváltság, elszántság, kiegészés) előhívni kívánó matricákkal lehetőségük adódott teletűzdelni a történetüket és újabb gondolatokkal kiegészíteni, árnyalni azokat.

Elemzés

Az elkészült fájlokat később kitisztítottam, majd tipikus politikai szocializációs életút-mintázatokat kerestem. Miután ezzel végeztem, a különböző élepszakaszokra adott saját személyes címekeket rendszereztem. A 32 interjú során összesen 178 politikai szocializációs szereplőt találtam, melyeket 2–5 szocializációs szakaszba tudtam besorolni az anyapártba és/vagy az ifjúságiszervezetbe vezető utak során. A mintába került fiatalok átlagosan 3,84 szocializációs szakaszra osztották fel a politikai szervezetekhez vezető politikai szocializációs életútjukat, a férfiak és a nők között nem találtam érdemi különbséget. A különböző szakaszokban megjelenő politikai szocializációs szereplők között összesen nyolc lehetséges alternatívát találtam, így: (1.) család, (2.) iskola, (3.) kortárs csoportok, (4.) ifjúságiszervezet/szakmai szervezet, (5.) párt, (6.) (új)média, (7.) mozgalom, (8.) munkahely.

A meginterjúvolt nők és férfiak által adott címkék, fejezetcímek között azonosságok és különbségek egyaránt felfedezhetőek. Azonos például, hogy többen „*kezdés*”, „*alap*” „*alapozás*” „*kialakulás*”, „*felhőképződés*”, „*kialakul a gondolkodásmód*”, „*érdeklődés kialakulása*” nevezik el az elsődleges állomáson történt politikai szocializációt. Mintha valamire való felkészülés és felkészítés lenne a részükről az adott szakaszban tapasztalt politikai szocializáció. Érdekes, hogy a nők és a férfiak is utalnak már az elsődleges címadásban a családi politikai szocializáció dominanciájára. Valaki például a családi dominanciájú politikai szocializációja alatt „*apátiában élt*”, más nő „*zárt világban élt, amiből kitörne*”. Egy férfi interjúalany „*gyerekként, apán keresztül*”, más párttársa „*lassú öntudatra ébredésnek*”, vagy épp „*szagolom, izlelem a politikát*” nevezi el az elsődleges politikai szocializációs időszakot.

Az első szocializációs állomáson összesen 41 politikai szocializációs szereplőt rögzítettem, átlagosan 1,28 szocializációs szereplőt találtam a megkérdezett momentumosok körében. A nők esetében 1, a férfiak esetében átlagosan 1,57 szocializációs szintér bukkant fel. Különbség, hogy míg a momentumos nők politikai szocializációját a család uralhatta az elsődleges állomáson, addig a férfiak esetében több csatornás szocializáció volt jellemzőbb. A férfiak körében is uralkodik a család (70%), emellett kis arányban megjelenik az iskola (17%), kortárs csoportok (7%), mozgalmak (3%) és az új média (3%) is, mint kiegészítő szinterek. Az adatok alapján ugyanakkor egyaránt érvényesnek tűnik a nők és a férfiak esetében is, hogy az elsődleges szocializációs korszakot a család dominálhatta.

³⁸ Így: család-iskola-kortárs csoportok-munkahely.

A második állomás alatt megjelenő szocializációs szereplők számát tekintve lényegi eltéréseket mutat. Az ekkor lezajlott politikai szocializáció átlagosan 1,75-re szereplőre emelkedik: a nők körében nagyobb ugrást tapasztalunk (1,82), mint a férfiak esetében (1,71). A nők inkább úgy írják le ezt a részt, mint „ismerkedés a körülöttem lévő világgal”, „felfedezés”, „kinyílt a világ”, „felfedezés a politikában” „kíváncsiság”. A férfiak pedig „hőskor”, „politikai pávatánc”, „politikai elmélyülés, érdeklődés kialakítása”, „első találkozás a politikával”, „Horthysta, militarista korszak”, „eltávolodás”, „formálódás” és „megvilágosodás”-nak nevezik el leggyakrabban. A korszakra adott címekben is tapasztalható már egy különbség: míg a nők által adott fejezetcímek inkább azt sejtetik, hogy valamtől (korábbi családi befolyás) fokozatosan eltávolodnak, addig a férfiak valamihez (politikához) lassan megérkeznek a második szervezethez vezető politikai szocializációs állomás alatt. Rendkívül fontos eredménye a kvalitatív kutatásnak, hogy a különböző szocializációért felelős szereplők közül a családi hatások gyorsan kikopni látszanak a második szakaszba érve. A megkérdezett nők 15, a férfiak 11 százaléka említi a családi szocializációt, mint meghatározó elem a második politikai szervezethez vezető út során.

A politikai szocializáció kinyílik, új szereplők lépnek be mind a nők, mind pedig a férfiak körében. A nők esetében az iskola és a kortárs csoportok egyaránt megjelennek, mint legjelentősebb szocializációs szereplők (30-30%). Szórványosan ugyan, de feltűnik körükben az ifjúságiszervezet is, mint politikai szocializációs ágens. A momentumos férfiak esetében is hasonló tendenciával találkozunk, annyi eltéréssel, hogy az iskola (33% említi) és a mozgalmak (14% említi) valamivel nagyobb arányban jelennek meg a második szakasz alatt, miközben a kortárs csoportok kisebb arányban kerülnek megnevezésre (22%), mint amit a nők esetében tapasztaltunk.

Fontos megjegyezni, hogy a másodlagos időszak alatt a legerősebb a kortárs csoportok hatása, ami a későbbi politikai szocializációs út során fokozatosan veszít erejéből. Később, a szervezethez való csatlakozás pillanatában, teljesen eltűnik a megkérdezett momentumosok körében. A másodlagos szakasz alatti politikai szocializáció másik fontos jellemzője, hogy a családi hatások radikális zuhanásba kezdenek, ill., hogy egy jóval diverzebb, többcsatornás politikai szocializációs időszak veszi kezdetét. A család domináns szerepét a legnagyobb részt az iskolai és a kortárs csoportok közösen veszik át, a férfiak esetében pedig a mozgalmi szféra is belép, mint kiegészítő, másod-harmadlagos szocializációs csatorna.

Harmadik szocializációs életszakaszt 30 interjúalany nevezett meg, az elnevezések már önmagukban is azt sejtetik, hogy a fiatalok egyre közelebb sodródtak a tényleges formális keretek közötti politika világához. A nők esetében több olyan fejezetcímmel találkozunk (pl.: „megtaláltam a politikai világot”, „öntudatra ébredés”, „kezdeti lelkesedés”, „hobby szintje a politikának”, „eddig TizenX-es élmények”), mely a tényleges szervezeti politizálás kezdetét feltételezik. A férfiak által adott fejezetcímekben inkább a valamire való készülődéssel kapcsolatos címek kerülnek elő, így például: „útkeresés”, „felkészülés”, „felismerés”, „2020-ig nyelvtan, megtanultam a logikát, a szabályokat”, „tettvágy”, „önfelfedezés kora”. Több olyan férfi momentumos van, akik hasonlóan nőkhöz, már a konkrét aktivitásukról nevezik el a harmadik szocializációs életszakaszukat. Ilyen például egy 18 év alatti férfi által címnek adott „egyelőre a csúcs”, „fellángolás”. Egy jónevű gimnáziumban érettségiző férfi által említett „aktív politikai részvétel”, más vidéken élő momentumos által említett („saját jogon politizálás”) fejezetcímek is a szervezeti aktivitásra utalnak.

A párthoz, ifjúságiszervezethez vezető harmadik szocializációs időszak alatt mérséklődik az egyéni történetekben megjelent szocializációs szereplők száma, 48 különböző szocializációs színteret találtam ezen állomáson. Miközben átlagosan csökken valamivel a szereplők száma (1,66-ra), nemi megoszlásban azt tapasztaljuk, hogy a nők és a férfiak esetében fordított tendencia érvényesül. A nők körében ez szám átlagosan 1,77-re emelkedik, a férfiak esetében 1,6-ra csökken. A harmadik párthoz és/vagy TizenX-hez vezető szocializációs életszakaszba

lépve teljesen megszűnik a családi politikai szocializáció, egy interjúalany sem beszél meghatározó családi hatásról. Ezzel párhuzamosan az egyéni politikai szocializációjukban egyre erőteljesebben jelenik meg a TizenX és maga a Momentum szocializációs hatása. A 30 fő közül 14 személy arról számol be, hogy a párthoz vezető politikai szocializációnak a harmadik szocializációs állomását a momentumos hatások irányítják. Közben a kortárs csoportok hatása halványulni látszik (13% említi), a mozgalom továbbra is kis mértékben tűnik fel (13% említi), mint politikai szocializációt befolyásolni tudó színtereket. Az iskola politikai szocializációra gyakorolt szerepe is csökkenni látszik, az interjúalanyok csupán ötöde mondta azt, hogy jelentősen formálta az iskola az ekkori politikai tanulásukat.

Nemi bontásban kifejezetten érdekes különbségek mutatkoznak a megkérdezett fiatalok körében a harmadik párthoz és/vagy ifjúságiszervezethez vezető szocializációs életszakaszt illetően. A nők esetében két nagy csatorna emelkedik ki ebben a fázisban: az iskola mellett (31%), az ifjúságiszervezetben (38%) történhetett a politikai nevelésük ekkoriban. A nők szocializációs életútját vizsgálva az is látszik, hogy kortárs csoportok ekkor elveszítik a szerepüket. Annak a helyére főképp az ifjúságiszervezet lép be, kisebb mértékben a mozgalmi szféra (19% említi) is fellép, mint lehetséges politikai szocializációs színtér.

A férfiak szervezethez vezető politikai szocializációján – ahogy az életszakaszra adott spontán címkék alapján is feltételezni lehetett – ekkoriban jelentősen nyomot hagyhatott az ifjúságiszervezet (25% említi) és maga a párt is (22% említi), mint fő szocializációs csatornák. Mind a két párthoz köthető szocializációs tér hatása ugrásszerűen megnő, miközben a családi politikai szocializáció teljesen, az iskolai pedig jelentősen morzsolódik a másodlagos életszakasz alatt tapasztaltakhoz képest. Nemi bontásból továbbá is az látszik, hogy a harmadik szakaszban válnak először igazán szét a pártba vezető politikai szocializációs utak: a férfiak esetében valamivel gyorsabban és erőteljesebben lép be a párt hatása, mint amit a meginterjúvolt nők esetében látunk.

A párthoz és/vagy ifjúságiszervezethez vezető negyedik szocializációs állomáson felére csökken az abban megjelenő színterek és szereplők száma, összesen 23 szocializációs szereplőt találunk az interjúkban elhangzott személyes élettörténetek feldolgozása közben. Az interjúalanyok közül 7 nő és 11 férfi osztja tovább a történetét az online beszélgetések során. Az életszakasz sajátossága – az első szakaszhoz hasonlóan –, hogy az ismételt egycsatornás politikai szocializációs jelleget mutat: átlagosan 1,21 szocializációs színtér jelenik meg ezen időszak alatt. Nemi megoszlásban is kis különbségeket találunk: a férfiak átlagosan 1,17, a nők pedig 1,29 szocializációs színterről számolnak be a velük folytatott online beszélgetések során. Ahogy tehát időben egyre előrébb haladunk és közelítünk a pártba való belépés időpontjához, úgy a momentumos politikai szocializációja ismételt egydimenzióssá kezd válni. A korábbi életszakaszokban jelentősebb politikai szocializációs hatással bíró színterek (család, iskola) mintha teljesen háttérbe szorulnának.

A párthoz és/vagy ifjúságiszervezethez elvezető negyedik szakaszra adott fejezetcímek esetén is az látszódik, hogy a megkérdezett fiatalok a pártban és/vagy annak ifjúságiszervezetében egyre nagyobb aktivitást és szerepvállalást mutatnak. Egy férfi például „*specializált politikai részvétel*”-nek nevezi, egyik párttára „*2022 után - pontos célok körvonalazódása*”-nak. Van olyan férfi momentumos is, aki a „*jelenlegi korszak*”-ként, vagy éppen „*én és a politika*” címet adja ezen politikai szocializációs állomásnak. Egy nő úgy fogalmaz, hogy ez a korszak az „*utamnak az eleje, életem most kezdődik*”, valaki „*kezdetek*”-nek, más nő pedig „*kitartásnak, elfogadás*”-nak nevezi el a politikai szervezethez vezető negyedik szocializációs szakaszt.

Azok, akik megneveznek negyedik szakaszt, esetükben gyakorlatilag teljes mértékben a párttal kapcsolatos politikai szocializációs hatások irányíthatják ekkoriban a politikai nevelésüket és a tanulásukat. Nemek szerint ezen a ponton már kiegyenlítődő tendenciát tapasztalunk. A nők esetében ekkora a párt és az ifjúságiszervezet hatása hasonló mértékű

(66%), mint a férfiaknál (71%). Míg a nők esetében az iskola teljesen megszűnik erre a pontra érve, a negyedik állomást megjelölő férfiak 21 százaléka úgy értékeli, hogy a politika szocializációjukban az iskola továbbra is érezteti, éreztette a hatását. Vagyis, az iskola a momentumos férfiak körében tehát hosszabb ideig képes megőrizni a korábbi politikai szocializációs funkcióját, mint a nő párttársaik esetében.

További értékes eredménye a kutatásnak, hogy a nők esetében a negyedik korszak alatt a mozgalmak hatása felerősödik (22%), ami persze azzal is magyarázható, hogy többen a velük készített online interjúk alatt aktívan vett részt valamilyen oktatási reformot megcélzó mozgalomban, ahol jelentős későbbi pártépítéshez- és szervezéshez, akár politikai mobilizációs is felhasználható politikai tudásra, tőkére tettek/ tehettek szert. A negyedik Momentumhoz vezető szocializációs életszakasz alatt a férfiak politikai szocializációja nagyobb arányban válik/vált egysíkúvá, mint a nők esetében. A meginterjúvált férfiak esetében sem a mozgalmi, sem az (új)média, valamint a család és a munkahely sem tölt(ött) be jelentős politikai szocializációs hatást az interjúkban találtak alapján.

Az ötödik és egyben utolsó párthoz és vagy ifjúságiszervezethez vezető csatlakozást megelőző állomás alatt 10 politikai szocializációs színteret és annak szereplőit tudtam azonosítani, melyet 6 beszélgetőtársam különített el a velük készített interjúk során³⁹. Az utolsó szakasz során gyakorlatilag teljesen dominánssá válik, vált a párt (60%) hatása. Emellett a munkahely, mint új szocializációs csatorna tűnik fel a nők és a férfiak körében egyaránt.

Összegzés

Az első táblázatban összefoglalom a Momentumhoz és/vagy Momentum TizenX-hez vezető egyéni életutak alatt talált politikai szocializációs színtereket. Jól látszik, hogy az elsődleges állomás alatt a nők politikai szocializációjában egy szintér játszotta a fő szerepet, a család. A férfiak esetében is igaz ez a tendencia, ugyanakkor többen arról számoltak be, hogy megjelent az iskolai is. A második szocializációs szakasz alatt a nők esetében meredekebben emelkedik a politikai szocializációs színterek száma. Mind a nők, mind a férfiak esetében az iskola mellett a kortárs csoportok politikai szocializációs hatása jelentkezik. A férfiak és a nők politikai szocializációs életszakasza ebben a légkörben hasonlít leginkább egymásra. A harmadik állomás esetében minimálisan, de mind a két társadalmi nem esetében esik a szocializációs színterek számának az átlagszáma. A nők ebben a szakaszban az iskolában főképp, valamint az ifjúságiszervezetben aktív fiatalok körében tesznek, tettek szert a politikai tudásukra, a politikai szocializációjuk továbbra is kétszatornás jelleget mutat.

³⁹ Az elemszámok – még ha kvalitatív kutatás kvantifikálásáról is legyen szó – nagyon alacsonyak, emiatt a következtetéseket óvatosan érdemes kezelni.

	Szocializációs szinterek és szereplők száma átlagosan	Nemi bontás szerint	
		Nők	Férfiak
Állomás 1	1,28	1,0	1,57
Állomás 2	1,75	1,82	1,71
Állomás 3	1,66	1,78	1,60
Állomás 4	1,21	1,29	1,17
Állomás 5	1,67	2,0	1,5

1. Táblázat. Állomások és szinterek a Momentumhoz vezető politikai szocializációs életutak során. Forrás: Momentum interjúk kutatás 2022–2024, saját szerkesztés, n=32.

Fontos eredménye a kutatásnak, hogy a férfi interjúalanyok szocializációjába időben korábban belép a párt hatása, mint a nők esetében. Azok körében, akik megneveznek negyedik és egy ötödik szocializációs életszakaszt is – csak úgy, mint az elsődleges életszakasz alatti politikai nevelés során – a politikai szocializáció újra egycsatornássá válik, amelyet végérvényesen a párt határoz meg. A korábbi sejtéseimet igazolva⁴⁰, minden jel arra mutat, hogy ahogy egyre idősebbek lesznek és kerülnek közelebb a tényleges tagsághoz a fiatalok, úgy a politikai szocializációkat gyakorlatilag egyedülként párt irányítja, homogén jelleget mutat.

A kutatásban megvizsgáltam azt is, hogy a szervezethez vezető szocializációs életpályák során melyik szocializációs szintér mekkora arányban fordult elő. A család is az iskola egyaránt 20-20 százalékát teszi ki az életutak során felbukkanó szocializációs szinterek arányának. Fontos különbség a két szintér között, hogy amíg a család az elsődleges életszakaszban jelenik szinte csak meg, s csupán korlátozott ideig, addig az iskola hatása jellemzően időben jobban elnyúlik, a politikai szervezethez vezető út második és a harmadik szocializációs szakaszában is markánsan jelen van, főképp a férfiak esetében. Az iskola hatása ugyanakkor sosem egyeduralgó a szocializációs szinterek sorában. Az iskola kizárólag a második életszakaszban lép fel a legjelentősebb szocializációs szintérré, kiegészülve a kortárcsoportok politikai szocializációs hatásával.

A kortárcsoportok a második csatlakozás előtti életszakaszhoz vezető életút során jelennek meg, majd – a felvett interjúk tanulsága szerint – gyorsan el is tűnnek a későbbi szocializációs életszakaszok során marginálissá válnak. Így a kortárcsoportok hatása időben talán még korlátozottabb, mint a családé. A kutatásban talált eredmények szerint a két középső, vagyis a második és a harmadik életszakasz tűnik a politikai szocializációs aspektusból legteljesebbnek, a legélénkebbnek egyben a legkiegyensúlyozottabbnak. Pontosan abban a korban, amikor a momentumos fiatalok a Sebestyén (2021) szavaival élve a „*politikai serdülőkorukba*” léptek.

Az ifjúságiszervezet eltérő intenzitás mellett tűnik fel a szocializációs szinterek között a férfiak és a nők esetében is. Ahogy átlépünk a negyedik szocializációs szakaszba, a TizenX ifjúságiszervezete gyorsan veszít a politikai szocializációs erejéből és ahogy közelítik a választási kort és hagyják el a középiskolákat az interjúkban megkérdezett fiatalok, úgy egyre többeknél tapasztaljuk a párt politikai szocializációs hatását és a dominanciáját. A harmadik állomáson még csak a férfiaknál, a negyedik és később az ötödik csatlakozás előtti szocializációs életszakaszon pedig már a nőknél is egyértelműen megmutatkozik a párt erős szocializációs hatása.

⁴⁰ Bővebben Fényes 2023.

Összegezve a fentieket, úgy tűnik, hogy míg a pártba vezető politikai szocializációs utak első két lépcsőfokát család és az iskolai hatások határozzák leginkább meg. A későbbi időszakokat, így a politikai tanulás kitüntetett időszakát (16–18 éves kor) az ifjúságiszervezet és a pártban ért hatások vezetik. Nem találtam a kutatásban arra bizonyítékot, hogy az egyéb politikai szocializációs színterek (pl. (új)média, mozgalmak, munkahely) elsődleges politikai szocializációs színterekként jelentek volna meg bármelyik csatlakozás előtti szocializációs életszakasz esetében. Minden jel arra mutat, hogy ezen szocializációs csatornák kiegészítő elemekként, nem politikai szocializációs színterekként, ékelődhetnek be a momentumosok párthoz vezető politikai szocializációs útjaik során.

Felhasznált irodalom

- Almond, G. A. – Verba, S. (1963): *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton University Press. DOI: <https://doi.org/10.1515/9781400874569>
- Beck, P. A. – Jennings, M. K. (1991): “Family Traditions, Political Periods, and the Development of Partisan Orientations.” *The Journal of Politics* 53, no. 3., 742–763. DOI: <https://doi.org/10.2307/2131578>
- Bos, L. A. – Greenlee S. J. – Holman, R. M. – Oxley, Z. M. – J. Lay, C. (2021): This One’s for the Boys: How Gendered Political Socialization Limits Girls’ Political Ambition and Interest. *American Political Science Review* (2021), 1–18. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0003055421001027>
- Bruter, M. – Harrison, S. (2009): *The Future of Our Democracies. Young Party Members in Europe*. New York: Palgrave Macmillan. DOI: <https://doi.org/10.1057/9780230245426>
- Campbell, David E. (2005): Voice in the classroom: How an open classroom environment facilitates adolescents’ civic development. *CIRCLE Working Papers* 28.
- Campos, C. F. S. – Heap, S. H. – Lopez, de L. – Fernanda, L. (2017): *Oxford Economic Papers*, Volume 69, Issue 4, 963– 985.
- Connors, E. (2020): The social dimension of political values. *Political Behavior*, 42, 961–982. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11109-019-09530-3>
- Cross, W. – Young, L. (2008): Membership among young party members: The case of the Canadian Liberal Party. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 18(3), 257–281. DOI: <https://doi.org/10.1080/17457280802227660>
- Donbavand, S.– Hoskins, B. (2021): Citizenship Education for Political Engagement: A Systematic Review of Controlled Trials. *SocialSciences10*: 151. DOI: https://doi.org/10.3390/socsci_10050151
- Engler Ágnes (2020): Családi közösségek. In: Pusztai Gabriella (szerk.): *Nevelésszociológia. Elméletek, közösségek, kontextusok*. Kiadta a Debreceni Egyetemi Kiadó, 133–158.
- Fényes Csongor (2023): Előszobában az új szereplők. *Politikai szocializáció a Momentum TizenX körében. Politikatudományi Szemle, XXXII. évfolyam, 2023/1. szám, 7–32.* DOI: <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2023.1.7>
- Fényes Csongor (2024): Rejtett hatások. A tanárok lenyomata az iskolai politikai szocializáción a Momentum TizenX példáján. In: *Csendes? Mozgalmi? Miként jellemezhető a magyar ifjúság?* Megjelenés alatt.
- Henk, D.– German, D. B. – Landtsheer, C. D. (2017): Political Socialization Theory, Research, and Application. *History and Analysis of Forty Years of the Research Committee on Political Socialization and Education of the International Political Science Association: 1997-2019. Politics, Culture and Socialization*, 8. Vol., No. 1-2 2017, 34–80. DOI: <https://doi.org/10.3224/pcs.v8i1-2.03>
- Hess, R. D.–Torney, J. V. (1967): *The development of political attitudes in Children*. Chicago, Aldine.
- Hively, M. H. – Eveland, W. P. (2009): Contextual antecedents and political consequences of adolescent political discussion, discussion elaboration, and network diversity. *Political Communication*, 26, p. 30–47. DOI: <https://doi.org/10.1080/10584600802622837>
- Hoi-Yu, Ng (2015): Pathways into Political Party Membership: Case Studies of Hong Kong Youth. *The Qualitative Report*, Volume 20, No. 9, 1527–1545. DOI: <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2015.2314>
- Jennings, K. M.–Niemi, R. G. (1974): *The political character of adolescence: The influence of families and school*. Princeton, Princeton University Press.

- Jennings, K.M. –Stoker, L.–Bowers, J. (2009): “Politics across Generations: Family Transmission Reexamined.” *Journal of Politics* 71 (3): 782–799. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0022381609090719>
- Kroh, M.–Selb, P. (2009): Inheritance and the Dynamics of Party Identification, *Political Behavior* 31(4): 559–574. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11109-009-9084-2>
- Neundorff, A.–Smets, K. (2017): *Political Socialization and the Making of Citizens*. Oxford Handbooks Online. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935307.013.98>
- Nagy Ádám (2013): Szocializációs közegek. *Replika*, 2013/2., 95–108.
- Owen, D. (2008): *Political Socialization in the Twenty-first Century: Recommendations for Researchers*.
- Quintelier, E. (2015): Engaging adolescents in politics: The longitudinal effect of political socialization agents. *Youth & Society*, 47(1), 51–69. DOI: <https://doi.org/10.1177/0044118X13507295>
- Ribeiro, P. F. (2015): *Joining a Political Party: Paths to Membership and Activism in Contemporary Brazil*. Working Papers 26/2015. Instituto de Iberoamérica, Universidad de Salamanca. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2709340>
- Sebestyén Annamária (2021): A pártokba vezető politikai szocializációs scenáriók a magyar hallgatók körében. *Themis: Az ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori iskoláinak elektronikus folyóirata*, 103–129.
- Shulman, Hillary C. – DeAndrea, D. C. (2014): Predicting Success: Revisiting Assumptions about Family Political Socialization, *Communication Monographs*, 81:3, 386–406. DOI: <https://doi.org/10.1080/03637751.2014.936478>
- Sik Domonkos (2010): Recenzió „Szabó Ildikó: Nemzet és szocializáció – A politika szerepe az identitások formálásában Magyarországon 1867–2006.” című könyvéről. *BUKSZ*, 164–168.
- Stumpf István (1994): Politikai szocializáció: régi dilemmák új kihívások. *Politikatudományi Szemle*, 3 (2), 197–213.
- Szabó Ildikó – Falus Katalin (2000): Politikai szocializáció közép-európai módra. A magyar sajátosságok. *Magyar Pedagógia*, 10 (4), 383–400.
- Szabó Ildikó (2012): Az egyetem mint szocializációs színtér. In Dusa Ágnes Réka, Kovács Klára, Márkus Zsuzsanna, Nyüsti Szilvia, Sörös Anett (szerk.) *Egyetemi élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok I*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 13–36.
- Szabó Miklós (2001): A politikai szocializáció. In Kéri László (szerk.) *Societas Politica – fejezetek a politikai szociológia köréből*. Miskolc: Bíbor Kiadó, 245–266.
- van Deth, Jan W. – Abendschön, S. – Vollmar, M. (2011): Children and Politics: An Empirical Reassessment of Early Political Socialization. *Political Psychology*, Volume 31, No.1, 147–174. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2010.00798.x>
- Verba, S. – Schlozman, K. – Brady, H. (1995): *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge: Harvard University Press. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctv1pnc1k7>
- Verba, S. – Schlozman, K.L. – Burns., N. (2005): Family ties: Understanding the intergenerational transmission of political participation. In *The Social logic of politics: Personal networks as contexts for political behavior*. Philadelphia: Temple University Press, 95–114.
- Wanders, F. H.K. – Dijkstra, A. B.–Maslowski, R.–van der Veen, I. –Amnå, E. (2020): The Role of Teachers, Parents, and Friends in Developing Adolescents’ Societal Interest, *Scandinavian Journal of Educational Research*. DOI: <https://doi.org/10.1080/00313831.2020.1754901>

Csongor Fényes: Possible Rearrangements among Political Socialization Stages? – Learnings from Interviews among Momentum Youth Party Members

In this paper, I focus on the political socialisation path of 32 young people (14–34 years old) who are active in the Momentum Movement among the party and its youth organisation. In this interview-based research I have found 5 political socialisation stages and a total of 178 actors responsible for political socialisation.

In the first two stages leading to the party and its youth organisation, the influence of the family and school is the most significant. The early political socialisation is dominated by the family. In later life stages, first peer groups, then the youth organisation itself and later the party become the dominant socialisation agent. In the middle two phases, it becomes multichannel, with school, peer groups and the youth organisation simultaneously guiding young people's political education and learning. For males, the socialising role of the party emerges earlier, and the influence of the school scene lasts longer, while for females the political socialising role of the youth organisation and the movement sphere is more significant.

Before joining the party or its youth organisation, the number of platforms which are responsible for political socialisation is again reduced. Finally, the party becomes the most dominant and only channel leading political socialisation process for the members.